

Presidency of I.R.IRAN
Center for Progress and Development (CPDI)
www.CPDI.ir

**Study of Population Policies of
Russian Federation**

No. ۱۰۰۱

Date of Release: ۲۰۱۷-۱۲- December

Abstract

Population is one of the components of power. Also, suitable distribution of a population is one of the main factors in balancing many areas within the country, especially for countries with a large area of land.

The report studies the population policies of the Russian Federation. One of the main pillars of this study is to outline the main policy of increasing population in Russia. These policies have led to an increase in the population growth rate after about two decades of decline.

In addition to the experiences of other countries, Russia's experience in designing population policies can bring about good ideas to be implemented after the localization in Iran.

Keywords: Russia, population, policies.

ریاست جمهوری
مرکز بحارهای تحول و پیشرفت

www.CPDI.ir

مطالعه سیاست‌های جمعیتی فدراسیون روسیه و تاثیر آنها

شماره: ۱۰۰۱

تاریخ انتشار: ۱۳۹۶/۱۰/۵

چکیده

جمعیت یکی از مؤلفه‌های قدرت به شمار می‌رود و می‌تواند عاملی برای افزایش اعمال اراده بر سایر کشورها باشد. همچنین توزیع جمعیت مناسب، به‌ویژه برای کشورهای وسیع سرزمینی زیادی دارند، از عوامل اصلی متعادل سازی بسیاری از عرصه‌ها در داخل کشور محسوب می‌شود. در این گزارش، الگوها و سیاست‌های جمعیتی فدراسیون روسیه بررسی شده است. یکی از محورهای اصلی این بررسی، بیان و بررسی اهم سیاست‌های افزایش جمعیت در روسیه است. این سیاست‌ها باعث شده نرخ رشد جمعیت، پس از حدود دو دهه کاهش، افزایش معناداری داشته باشد. تجربه روسیه در کنار تجارب سایر کشورها می‌تواند در طراحی الگوها و سیاست‌های جمعیتی، ایده‌های مناسبی را برای کشورمان به همراه داشته باشد تا پس از بومی سازی در ایران اجرا شوند.

واژه‌های کلیدی: روسیه، جمعیت، سیاست‌گذاری، یارانه.

به نام خدا

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
۱	مقدمه.....
۲	فصل اول- بحران کاهش جمعیت در روسیه.....
۹	فصل دوم- مدیریت بحران کاهش جمعیت در روسیه.....
۲۰	فصل سوم- سیاست‌های حمایتی برای افزایش جمعیت در روسیه.....
۲۶	منابع.....

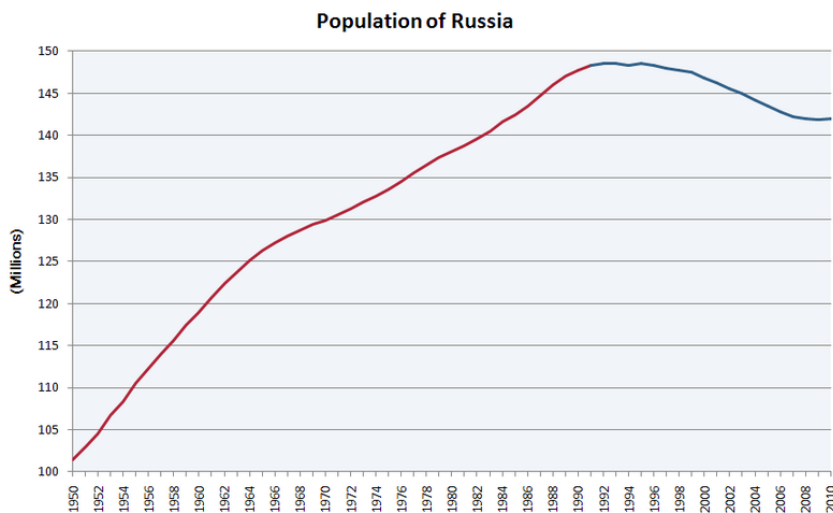
مقدمه

اکثر آمار ارائه شده در این گزارش، مستند به گزارش رسمی مرکز آمار فدراسیون روسیه است و به عنوان منبع پیش فرض آمار قلمداد می شود. بنابراین جهت جلوگیری از تکرار ارجاع، فقط مواردی که خارج از گزارش مرکز آمار بوده اند، ذکر شده اند. همچنین کلیه آمار و اطلاعات مربوط به قانون «سرمایه مادری»، مستند به قانون مصوب است.

فصل اول - بحران کاهش جمعیت در روسیه

پیدایش حفره جمعیتی در روسیه

وضعیت جمعیتی در فدراسیون روسیه تا حد زیادی متأثر از فرآیندهای اجتماعی و اقتصادی قرن بیستم است. روسیه در نیمه دوم دهه نود و بعد از فروپاشی اتحاد جماهیر شوروی (در سال ۱۹۹۱ م) دچار یک حفره عمیق جمعیتی شد. تا سال ۱۹۹۲ نرخ زاد و ولد و مرگ و میر روند طبیعی خود را طی می‌کرد، اما از سال ۱۹۹۲ به بعد، نرخ رشد مرگ و میر بیشتر از نرخ رشد تولد شد و در نتیجه آغاز کاهش جمعیت را به همراه داشت. در روسیه طی ۱۵ تا ۲۰ سال گذشته، سالانه بیش از ۲ میلیون نفر انسان مرده‌اند؛ که نسبت آن در هر هزار نفر دو برابر بیشتر از میانگین آن در کشورهای اروپایی و ایالات متحده است و ۱/۵ برابر بیشتر از میانگین جهانی آن است.^۱

شکل ۱: جمعیت فدراسیون روسیه طی سال های ۱۹۵۰-۲۰۱۰

شاخص امید به زندگی در فدراسیون روسیه نیز جزء پایین‌ترین شاخص‌ها بود و دلیل اصلی پایین آمدن آن، میزان بالای مرگ و میر شهروندان در سن کار بود. از تعداد کل مرگ و میر نزدیک به یک سوم آن در سن کار هستند و حدود ۸۰ درصد آنها را مردان تشکیل می‌دهند. ۵۵ درصد از تمام مرگ‌ومیرها در روسیه ناشی از بیماریهای قلبی و عروقی است.^۲

^۱ http://www.gks.ru/wps/wcm/connect/rosstat_main/rosstaten/figures/population/

^۲ <https://wasatchecon.wordpress.com/2010/02/12/russia-population-likely-to-shrink-significantly/>

^۳ <http://www.kardi.ru/ru/index/Article?ViewType=view&Id=14>

شایان ذکر است که در حال حاضر، روسیه یکی از ده کشوری است که سن جمعیت مفید (افراد در رده سنی کار) در آن بسیار کم است.

وضعیت جمعیتی حاضر در فدراسیون روسیه و روند آن

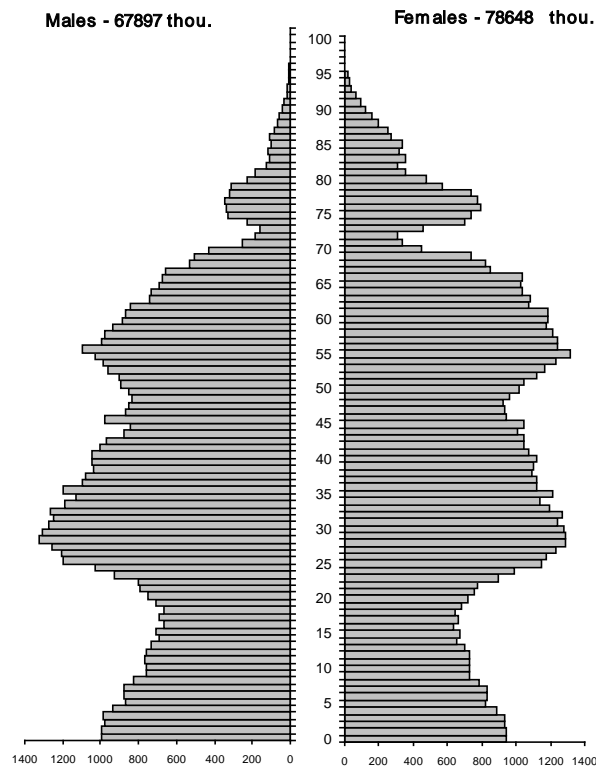
پیدایش حفره جمعیتی، سیاست‌گذاران اجتماعی را به تکاپو و یافتن راه حل برای این بحران جدی واداشت. در نتیجه بروز این شوک جمعیتی، مجموعه سیاست‌های حمایت از افزایش جمعیت در این کشور تدوین و به اجرا درآمد. این سیاست‌ها به‌گونه‌ای کارآمد بود که از نظر آماری بعد از ۱۵ سال پیایی کاهش جمعیت در روسیه (نرخ رشد منفی)، از سال ۲۰۱۰، رشد جمعیت روند مثبت یافت و از ۱۴۲,۸۵۶,۵۳۶ نفر به جمعیت ۱۴۶,۸۰۴,۳۷۲ در ابتدای سال ۲۰۱۷ افزایش یافت. از لحاظ شاخص امید به زندگی نیز از سال ۲۰۰۶ تاکنون میانگین به ۶۶,۷ رسیده که مردان ۶۰,۶ سال و زنان ۷۳,۱ سال است.

شکل ۲: جمعیت فدراسیون روسیه در ۱۰ سال اخیر^۴

^۴ <https://fa.tradingeconomics.com/russia/population>

جمعیت روسیه در آغاز سال ۲۰۱۷		
۱۴۶,۸۰۴	تعداد جمعیت - هزار نفر	
۶۷,۸۹۷	تعداد جمعیت مرد - هزار نفر (۴۶,۳٪)	
۷۸,۶۴۸	تعداد جمعیت زن - هزار نفر (۵۳,۷٪)	
۱,۸۸۹	تعداد متولدین در سال - هزار نفر	
۱,۸۹۱	تعداد متوفیان در سال - هزار نفر	
۹۸۶	تعداد ازدواج در سال - هزار نفر	
۶۰۸	تعداد طلاق در سال - هزار نفر	

شکل ۳: هرم جنسیتی و سنی ساختار جمعیتی روسیه در آغاز سال ۲۰۱۷

ترکیب جمعیتی روسیه

اداره فدرال آمار روسیه در آخرین گزارش خود اعلام نمود که ۲۰۰ ملیت مختلف در روسیه ساکن هستند که در این میان ۸۱ درصد آنها روس هستند. البته توزیع جمعیتی اقوام در فدراسیون روسیه به صورت نامنظم است؛ و به عنوان نمونه در چچن تنها ۲٪ از اقوام روس ساکن هستند. از طرفی، نرخ زاد و ولد در میان اقوام غیر روس چندین برابر بیشتر است و طبق اظهارات کارشناسان، تا سال ۲۰۵۰ شمار اقوام تاتار، چچن و در کل قفقازی‌ها نسبت به روس‌ها تاجایی افزایش می‌یابد که سربازان روسیه بصورت ۵۰-۵۰ متشکل از روس‌ها و اقوام مسلمان می‌شود. بنابراین ممکن است که در آینده، یکی از بحران‌های جمعیتی روسیه کاهش شدید نژاد روس در روسیه شود. در حال حاضر، شش گروه قومی که جمعیت آنها بیش از یک میلیون است به ترتیب عبارتند از: تاتارها (۳،۹٪)، اوکراینی‌ها (۱،۴٪)، باشقیرها (۱،۱٪)، چوواشی‌ها (۱٪)، چچن‌ها (۱٪) و ارمنی‌ها (۰،۹٪).

تشکیل خانواده در روسیه^۵

در روسیه از مدت‌ها پیش، سنت ازدواج در سن پایین مرسوم بوده است. در سال ۱۷۴۴ کلیسا سن ازدواج را برای زنان ۱۳ سال و برای مردان ۱۵ سال تعیین کرد و ازدواج دختران بین ۱۳-۱۴ و پسران ۱۵-۱۶ ساله تا قرن ۱۹ قانونی بود. از حدود صد سال، پیش تشکیل خانواده دچار تغییراتی شد، ولی باز سن ازدواج پایین‌تر از امروز بود (زنان به طور متوسط، در بیست سالگی و مردان در ۲۲ سالگی ازدواج می‌کردند) و درصد کمی تا قبل از ۲۵ سالگی مجرد می‌ماندند. در مناطق جنوبی روسیه، دختری که تا ۱۹ سالگی ازدواج نکرده می‌ماند، ترشیده تلقی می‌شد! نه تنها دختران که پسران نیز اگر تا سن مشخصی تشکیل خانواده نمی‌دادند، واقعا مایه تأسف تلقی می‌شدند و عضو جامعه به حساب نمی‌آمدند.

از قرن بیستم و پس از مدرنیته شدن روسیه، فرهنگ ازدواج نیز باید تغییر می‌کرد، همچون اروپای غربی که به عنوان مثال، اولین ازدواج تنها در مرز سی‌سالگی انجام می‌گرفت و درصد زیادی از آنها معتقد بودند که اصلاً نیازی به تشکیل خانواده نیست! اما عملاً چنین تغییری در روسیه صورت نگرفت؛ در اوایل سال‌های ۱۹۹۰، همچون صدسال پیش، ۸۰ درصد

^۵ این بخش تا پایان فصل از مقاله‌ای که در یکی از مجلات معتبر روسی چاپ شده (پیوست شماره ۳) برداشت شده است.

دختران روس تا ۲۵ سالگی ازدواج می‌کردند و غالباً سعی می‌کردند تا ۱۸ سالگی رسماً ازدواج کنند، یعنی بلافاصله پس از رسیدن به سن قانونی.

از طرف دیگر، برای بالا بردن رفاه، دختران آرزوی داشتن شغل را داشتند، به طوری که طی ده سال گذشته آن را برای خود حتی مهم‌تر از ازدواج موفق می‌دانستند. بدین صورت، ازدواج رسمی کم‌کم جایگاه خود را از دست داد. اگرچه به طور سنتی در روسیه، زندگی مشترک بدون ازدواج رسمی پسندیده نیست، اما در سال‌های اخیر، تحت تأثیر غرب، آرام‌آرام به این سو حرکت می‌کنند. جوان‌ها می‌گویند "قبل از ثبت ازدواج لازم است مدتی با هم زندگی کنیم و یکدیگر را بشناسیم! عقد ازدواج، گامی جدی است، مگر می‌توان به این راحتی برای آن تصمیم‌گیری کرد، بدون این که شناختی از همسر آینده داشته باشیم؟" امروز چیزی در حدود ۴۵ درصد مردان و ۳۰ درصد زنان سنین ۲۴-۲۰ و ۲۰ درصد مردان و زنان سنین ۳۹-۲۵ بدون ازدواج رسمی با یکدیگر زندگی می‌کنند! زن و مرد جوان ترجیح می‌دهند تنها با یکدیگر ملاقات داشته باشند، بدون مالکیت مشترک (یک سوم دختران و تقریباً نیمی از مردان جامعه روسیه در حال حاضر به این شکل زندگی می‌کنند). اما هر چه سن و سال بالاتر است، تمایل به زندگی سنتی و داشتن خانواده با تمام مشخصات شایسته آن بالاتر می‌رود و به آماری در حدود ۹۰ درصد افراد این سن می‌رسیم.

در عین حال برای شهروندان مرد و زن روس، اطمینان به همسر اهمیت زیادی دارد. ۸۰ درصد آنان اذعان دارند که تنها با یک نفر در تمام طول عمر خود بوده‌اند. بدین صورت، قضاوت معمول درباره این که شهروند امروز روس از مدل‌های غربی در روابط خود پیروی می‌کند و «شریک زندگی خود را همچون دستکش عوض می‌کند» افسانه‌ای بیش نیست. در جامعه روس هستند کسانی که سعادت تشکیل خانواده را نداشته‌اند، اما تعدادشان زیاد نیست؛ چیزی در حدود ۱-۲ درصد مردان و ۵-۸ درصد زنان. بیوه شدن زودهنگام تراژدی ملی روسیه امروز است. طول عمر متوسط برای مردان در روسیه به ندرت از ۵۷ سال بالاتر می‌رود و عجیب نیست که از میان هر پنج زن، یک نفر در ۴۵ سالگی بیوه می‌شود. تا ۵۰ سالگی از میان هر چهار زن، یک نفر شریک زندگی‌اش را از دست می‌دهد و تا ۶۰ سالگی احتمال تنها شدن زن به ۵۰ درصد می‌رسد.

خانواده در آمارهای دولتی

در میان خانواده‌های روس، زوج‌هایی که با هم زندگی می‌کنند، ۷۴ درصد جمعیت را تشکیل می‌دهند که از آن میان ۲۸ درصد فرزندی ندارند. برخلاف اروپا که هسته اصلی خانواده را تنها پدر، مادر و فرزند تشکیل می‌دهند، در روسیه ۳۰ درصد والدین با خانواده‌های خود یعنی پدر و مادر زن و شوهر، بچه‌ها و نوه‌ها در ارتباط دائم هستند. این حفظ ارتباط نه تنها به دلیل وجود سنت، که به دلیل بالا بودن هزینه‌های زندگی نیز بوده است. از سال ۱۹۹۰ قیمت ملک در روسیه به شدت بالا رفت، به طوری که همسران جوان جایی برای زندگی پیدا نمی‌کردند. بنابراین مسئله فقط حفظ ارزش‌های سنتی نیست، بلکه مشکلات دوران پس از پروسترویکا^۶ نیز از عوامل دخیل در این همزیستی به شمار می‌رود.

تقریباً یک کودک از میان چهار کودک روس در خانواده کامل پرورش نمی‌یابد و ۷۵ درصد از آنها تنها با مادر زندگی می‌کنند. مادران تنها نیز غالباً نیازمند حمایت مالی از طرف والدین خود هستند؛ و پدران تنها برای تربیت فرزند کم سن خود نیاز به کمک فعالانه پدر و مادر خود دارند.

خانواده‌های ناقص

در روسیه انواع مختلفی از مدل‌های خانواده وجود دارد، مانند مدل خانواده‌هایی که هرگز ثبت رسمی نمی‌شود و یا مدل خانواده‌هایی که تنها از یک والد تشکیل شده است (مادر تنها و یا پدر تنها) و البته بیشتر شامل مادران تنها است. در حالی که اکنون به گفته محققان علوم اجتماعی همین امر یکی از علل اصلی کاهش جمعیت در روسیه شده است. بر همین اساس نیز تلاش‌هایی صورت می‌پذیرد تا تنها مدل‌های مثبت و استاندارد خانواده و افزایش جمعیت را قانونی شمرده و در کشور اجرا نمایند.

تعداد فرزندان در خانواده‌های روسیه

مهم‌ترین وظیفه خانواده داشتن فرزند است؛ اما پرورش کودک کار ساده‌ای نیست. وضعیت اقتصادی سختی حاکم است و تمام هزینه‌های کودک به دوش پدر و مادر است (کمک دولت همچون سابق بسیار کم است، علی‌رغم اقدامات فراوانی که انجام می‌دهند). از این رو عجیب

^۶ دوره بازسازی روسیه که به پرسترویکا (Prestroika) معروف است.

نیست که بسیاری از زوج‌های جوان در همان ابتدا نمی‌خواهند بچه‌دار شوند. از طرف دیگر، در ذهن شهروند روس یک قاعده اجتماعی تعریف شده است: در خانواده باید حداقل یک بچه وجود داشته باشد (در اوضاع بهتر دو بچه). اما نه بیشتر. این هنجار اجتماعی در جامعه کاملاً جا افتاده است و البته، بیشتر کشورهای اروپای مرکزی و شرقی نیز به همین امر اعتقاد دارند؛ اما امروز تنها نیمی از خانواده‌ها دارای کودکان نابالغ هستند. و آنهایی که اکنون سه فرزند یا بیشتر دارند، به‌طور رسمی خانواده‌های پرجمعیت به‌شمار می‌روند، در حالی که قبلاً این امر طبیعی بود. در روسیه داشتن چهار فرزند زیاد است و تعداد خانواده‌هایی که پنج فرزند یا بیشتر دارند، از ۸ درصد تجاوز نمی‌کند. این قبیل خانواده‌ها بیشتر در مناطقی زندگی می‌کنند که سطح زندگی اجتماعی پایین‌تر است: به‌عنوان نمونه در «اینگوش»، خانواده‌های پرفرزند ۵۵ درصد کل خانواده‌ها را شامل می‌شوند، در چچن ۴۳ درصد و در داغستان ۳۰ درصد. گفتنی است که در این مناطق به دلایلی چون گرایش دینی، اقتصاد کشاورزی، ساختار اجتماعی و خانوادگی متفاوتی حکم‌فرما است.

از قدیم اعتقاد بر این بود که خانه بدون صدای بچه، خانه‌ای مرده است. عامل این وضعیت، موقعیت اقتصادی است که طی سال‌های گذشته گریبان جامعه را گرفته است. بسیاری از خانواده‌ها تنها زمانی به فکر داشتن بچه می‌افتند که زن و مرد هر دو شغل دائم داشته باشند. علاوه بر آن، از زمان شوروی هنوز این تصور در اذهان وجود دارد که زن نباید در خانه بنشیند. خانه‌دار بودن زن و نپرداختن به کار در بیرون از خانه چندان مورد پذیرش جامعه نیست؛ اما در نهایت این امر باعث می‌شود که زنها دو برابر مردان بار زندگی را به دوش بکشند. زیرا در هر حال مراقبت از فرزندان و رسیدگی به امور خانه برعهده زن است و البته بخش اعظم این کار را سازمان‌ها انجام می‌دهند (مهد کودک، گروه‌های فرهنگی مدارس و غیره). مادر بزرگ‌ها و سایر اقوام نیز گاهی اوقات وقت خود را به بچه‌ها اختصاص می‌دهند، علاوه بر آن افرادی که شغلشان نگهداری از بچه‌هاست (دایه) نیز در حال حاضر در روسیه به‌وفور یافت می‌شوند.

فصل دوم - مدیریت بحران کاهش جمعیت در روسیه

ساختار و تشکیلات مسئول پیگیری‌کننده موضوع

در روسیه شخص رئیس‌جمهور، پوتین، به‌صورت جدی طرح‌های مربوط به افزایش جمعیت را پیگیری می‌کند. همچنین «اداره سیاست‌های جمعیت‌شناسی و حمایت‌های اجتماعی» در وزارت کار و حمایت‌های اجتماعی که ذیل نخست‌وزیر تعریف می‌شود نیز سیاست‌های دولتی مربوطه را تدوین و اجرا می‌کند. در سیستم قانون‌گذاری نیز، کمیسیون خانواده، زنان و کودکان دومای روسیه متولی تصویب قوانین مربوط به سیاست‌های افزایش جمعیت است. سیاست‌های مالی ابلاغ شده در این زمینه توسط صندوق بازنشستگی روسیه اجرا می‌شوند.

علاوه بر این، نهادهای و سازمان‌های مذهبی و غیرانتفاعی گوناگونی نیز در راستای تحکیم بنیان خانواده و آموزش عمومی برای افزایش جمعیت فعالیت دارند که از آن جمله می‌توان «مرکز حفاظت از ارزش‌های خانواده»، وابسته به خدمات اجتماعی کلیسا را نام برد. «بنیاد قداست مادری روسیه» که ذیل این مرکز فعالیت دارد، با امضای توافق‌نامه همکاری با نهادهای محلی فدراسیون روسیه، در واقع در قامت یک شکل ملی و سراسری، برنامه‌های خود را که مورد حمایت رئیس‌جمهور و نخست‌وزیر روسیه است، به اجرا درمی‌آورد.

نمای کلی سیاست افزایش جمعیت در روسیه

سیاست جمعیتی فدراسیون روسیه با هدف افزایش امید به زندگی، کاهش میزان مرگ و میر، افزایش نرخ تولد، تنظیم مهاجرت داخلی و خارجی و همچنین حفظ و تقویت وضعیت سلامت افراد وضع شده است. این سیاست، مطابق با قانون اساسی فدراسیون روسیه و همچنین بر اساس قوانین فدرال این کشور تدوین و تقنین شده است. در طراحی نقشه راه سیاست افزایش جمعیت روسیه، تلاش شده تا اصول شناخته‌شده جهانی، قوانین بین‌المللی، تجارب ملی و بین‌المللی و همچنین جهت اصلی سیاست ملی در زمینه جمعیت، تا بازه زمانی سال ۲۰۲۵ در نظر گرفته شود.

اسناد بالادستی، قوانین، آیین‌نامه‌ها و دستورالعمل‌های تدوین‌شده^۲

طبق نظر کارشناسان مسائل اجتماعی، اگر آمار زاد و ولد روسیه افزایش نمی‌یافت، شمار جمعیت روسیه به حدود ۷۵ میلیون نفر در سال ۲۰۵۰ کاهش می‌یافت. تا یک دهه قبل، در بیشتر خانواده‌های روس فقط یک فرزند وجود داشت و خانواده‌هایی که دارای سه فرزند یا بیشتر بودند، تنها ۶ درصد کل جمعیت را تشکیل می‌دادند، اما در سال‌های اخیر به دنبال اجرای سیاست‌های تشویقی، تولد فرزند دوم و سوم عادی شده است. بررسی آمارها در این زمینه نشان می‌دهد که در سال ۲۰۰۶، ضریب زاد و ولد به نسبت زنان در روسیه ۱,۳ کودک بود که این رقم در سال‌های اخیر تا بیش از ۶ درصد افزایش یافت و در این سال‌ها به طور میانگین افزون بر دو میلیون کودک به دنیا آمد. اما این میزان رشد جمعیت، دولت روسیه را قانع نکرد و تصمیم‌سازان روس در اقدامی قاطع برنامه حمایت مالی از تولد کودکان دوم و سوم را در رأس برنامه‌های تشویقی خود برای مقابله با معضل کاهش جمعیت به عنوان تهدید اصلی حاکمیت ملی این کشور قرار دادند.

از جمله طرح‌های دولت روسیه تا سال ۲۰۲۵، تثبیت زاد و ولد متوسط سالیانه یک میلیون نوزاد و افزایش میانگین سن امید به زندگی نیز ۷۴ سال شود که براساس برخی آمارها اکنون ۷۱ سال است [پیوست ۲].

شکل ۳: نمودار سن امید به زندگی در روسیه

دولت روسیه، در سال ۲۰۰۷، برنامه ملی «[حقوق مادری](#)» را مصوب کرد و با هدف رشد جمعیت و تولد فرزندان دوم و سوم، جوایز فرزندآوری را اعلام کرد و حتی برای تولد سومین

^۲ مطالب اصلی این بخش برگرفته از قانون «حقوق مادری» مصوب ۲۰۰۷ و ویرایش‌های جدیدتر آن است (پیوست ۲).

فرزند، افزون بر پرداخت معادل هشت هزار دلار کمک مالی، اهدای زمین به عنوان جایزه تا اعطای نشان دولتی «قهرمان ملی» را هم در نظر گرفته است.

تجربه موفق روسیه در اجرای برنامه افزایش جمعیت نشان می‌دهد مهم‌ترین و زودبازده‌ترین راهکار، تشویق فرزندآوری بیشتر بین شهروندان همراه با افزایش سطح رفاه و دسترسی به نیازها است. بر اساس آمار، جمعیت روسیه در سال ۲۰۰۷ میلادی ۱۴۲ میلیون و ۲۲۰ هزار نفر بود که این رقم سه سال پس از اعطای بسته‌های تشویقی (۲۰۱۰) به حدود ۱۴۲ میلیون و ۸۵۰ هزار نفر رسید. که علاوه بر جلوگیری از ادامه نرخ رشد منفی جمعیت، مقداری نیز نرخ رشد جمعیت را بهبود داد. آخرین نتایج بررسی‌های جمعیتی مربوط به ژانویه سال ۲۰۱۵ نشان می‌دهد جمعیت روسیه در فاصله سال‌های ۲۰۱۰ تا آغاز ۲۰۱۵ با سه میلیون و ۵۰۰ هزار نفر افزایش به ۱۴۶,۳ میلیون نفر رسیده است. براساس ارزیابی‌ها، اگر طرح تشویق فرزندآوری اجرا نمی‌شد احتمال سقوط جمعیت روسیه به حدود ۱۳۰ میلیون نفر وجود داشت. اعتبارات مربوط به برنامه تشویق رشد جمعیت روسیه، علی‌رغم وضع تحریم‌های وسیع و مذاقتصادی غرب علیه روسیه، تاکنون شامل صرفه‌جویی‌های دولتی یا کاهش نشده است.

کارشناسان بر این باورند بحران کنونی اقتصاد روسیه که از اوایل سال ۲۰۱۶ میلادی آغاز و موجب رکود در این کشور شده است، سطح زندگی و توانایی خرید مردم را در دراز مدت پایین خواهد آورد که این امر بر شمار اعضای خانواده‌ها اثرگذار است. لذا دولت با توجه به این واقعیت، به اجرای برنامه «حقوق مادری» با ارائه تشویق‌های گفته شده تأکید دارد.

اهداف، اصول و جهت اصلی سیاست جمعیت فدراسیون روسیه تا ۲۰۲۵

زمانی که سیاست جمعیتی فدراسیون روسیه وضع شد (۷ اکتبر ۲۰۰۷)، هدف اصلی آن بود که تا سال ۲۰۱۵ تعداد کل جمعیت روسیه را به ۱۴۲ تا ۱۴۳ میلیون نفر برسانند و شرایط رشد آن را تا سال ۲۰۲۵ به ۱۴۵ میلیون نفر ایجاد نموده، همچنین بهبود کیفیت زندگی و افزایش امید به زندگی از ۷۰ سال به ۷۵ سال بود. در فاز اول این طرح موفق بوده و جمعیت این کشور از ۱۴۲۲۲۰ در سال ۲۰۰۷ به ۱۴۶۲۶۷ میلیون نفر در سال ۲۰۱۵ رسید.

اصول و اساس در نظر گرفته شده در قانون «حقوق مادری»

- تصمیمات چند وجهی مسئله بحران جمعیت و هرگونه فعالیت در این زمینه باید روند توسعه جمعیتی را پوشش دهد. یعنی همزمان، هم مسائل مربوط به افزایش زاد و ولد در نظر گرفته شود، هم اقداماتی برای کاهش میزان مرگ و میر، هم اصلاح وضعیت مهاجرت و ... ؛

- شناسایی اولویت‌ها و تمرکز بر آنها با استفاده از ساز و کارهای کارآمد؛ به عنوان نمونه، اولویت با افزایش زاد و ولد است یا با کاهش میزان مرگ و میر. یا اینکه اولویت در افزایش جمعیت پایتخت است یا مناطق شرق دور؛

- پاسخ‌گویی و ارزیابی روند اجرا و توسعه سیاست جمعیت به صورت منظم و طبق زمان‌بندی؛

- شناسایی ویژگی‌های منطقه‌ای توسعه جمعیت و در نظر گرفتن یک رویکرد متفاوت در توسعه و اجرای برنامه‌های جمعیت نسبت به هر منطقه؛

- تعامل مقامات دولتی و نهادهای جامعه مدنی به صورت منسجم و صحیح به گونه‌ای که تمام نهادهای دخیل در این امر باید منسجم و شفاف در تعامل و همکاری باهم باشند، همچنین هماهنگی نهادهای قانون‌گذاری و اجرایی دولتی در سطوح فدرال، منطقه‌ای و شهری.

وظایف اصلی سیاست جمعیت فدراسیون روسیه تا سال ۲۰۲۵

- کاهش مرگ و میر حداقل ۱,۶ برابر به خصوص در میان افراد در سن کار که ناشی از علل خارجی است؛

- کاهش میزان مرگ و میر مادران و نوزادان را حداقل تا ۲ برابر، همچنین تقویت بهداشت باروری، بهداشت کودک و نوجوان؛

- حفظ و تقویت سلامت مردم، افزایش امید به زندگی فعال، ایجاد شرایط و انگیزه برای داشتن سبک زندگی سالم، کاهش میزان آسیب‌های اجتماعی، کاهش شرایط ابتلا به بیماری‌های خطرناک، بهبود کیفیت زندگی بیماران مبتلا به بیماری‌های مزمن و معلولیت؛

- افزایش نرخ تولد حداقل ۱,۵ برابر در خانواده‌ها به واسطه ولادت فرزند دوم (یعنی اگر خانواده‌ای فرزند اول را به دنیا آورد در این نرخ به حساب نمی‌آید)؛

- تقویت نهاد خانواده، احیا و حفظ سنت‌های معنوی و اخلاقی در روابط خانواده؛
- جذب مهاجران متناسب با نیازهای اجتماعی و اقتصادی با در نظر گرفتن میزان سازگاری این افراد در جامعه.

پشتیبانی اطلاعاتی اجرای مفهوم سیاست جمعیتی

پشتیبانی اطلاعات برای اجرای این مفهوم شامل استفاده از آمار داده دولت، سرشماری جمعیت و نتایج حاصل از پژوهش‌های جامعه‌شناختی است. روس‌ها دریافتند که برای به دست آوردن اطلاعات قابل اعتماد در مورد وضعیت جمعیت این کشور ضروری است که یک سیستم نظارت آماری دولتی ایجاد شود که با نیازهای اطلاعات مدرن و توصیه‌های بین‌المللی در زمینه توسعه جمعیت‌شناسی مطابقت داشته باشد.

از سویی لازمه این اقدام، حمایت اطلاعاتی برای انجام سیاست جمعیتی فدراسیون روسیه از طریق گسترش تبلیغات اجتماعی در رسانه‌ها، برنامه‌های آموزشی در تلویزیون و رادیو، موضوعات آموزشی در روزنامه‌ها، مجلات و برنامه درسی، آموزش خطرات احتمالی در زندگی انسان و اهمیت حفظ سلامتی، آموزش بلایای طبیعی و روش‌های حفظ جان افراد، شناخت مضرات ناشی از فناوری‌ها و تلاش برای کاهش میزان اثرات منفی این دستاوردها در زندگی مردم است.

همچنین به این ضرورت دست یافتند که در چارچوبی قانونی، اقدام به برگزاری کمپین‌های افزایش آگاهی عمومی برای درک ارزش‌های مادر و پدر شدن و همچنین تبدیل شدن از خانواده‌های تک فرزندی به حداقل دو فرزند به بالا اقدام نمایند.

مکانیسم اجرای سیاست جمعیتی فدراسیون روسیه تا سال ۲۰۲۵

مقرر شده است که به منظور تحقق سیاست‌های افزایش جمعیت در روسیه تا سال ۲۰۲۵، اقدامات و اصلاحات زیر انجام پذیرد:

- بهبود قوانین روسیه در حوزه خانواده، مالیات و حقوق مسکن، بهداشت، آموزش و پرورش، امنیت اجتماعی، روابط کار، سیاست مهاجرت؛

- به رسمیت شناختن هنجارهای جهانی حقوق بین الملل و تعهدات بین المللی فدراسیون روسیه با هدف ایجاد یک نظام مشوق اقتصادی برای مردم در زمینه توسعه جمعیت؛
- تدوین برنامه های فدرال و منطقه ای توسعه اجتماعی و اقتصادی؛
- تمرکز منابع مالی به منظور تحقق بخشیدن به وظایف اصلی سیاست جمعیتی و جذب بودجه اضافی با توجه به وظایف سیاست جمعیتی در شکل گیری بودجه های فدرال و منطقه ای و بودجه های غیرانتفاعی؛
- نظارت و تجزیه و تحلیل دائمی فرآیندهای جمعیت شناختی و تعدیل سیاست های جمعیت شناختی خاص بر اساس آنها؛
- توسعه تحقیقات علمی در زمینه جمعیت.

مراحل اصلی و نتایج مورد انتظار اجرای سیاست جمعیتی فدراسیون روسیه

اجرای سیاست جمعیت فدرال روسیه تا سال ۲۰۲۵ در سه مرحله انجام خواهد شد.

مرحله اول از سال ۲۰۰۷ تا ۲۰۱۰

برنامه های که در مرحله اول از سال ۲۰۰۷ تا ۲۰۱۰ در نظر گرفته شده بود شامل اقداماتی با هدف غلبه بر روند منفی موجود در توسعه جمعیت، از جمله اقدامات لازم برای کاهش میزان مرگ و میر ناشی از تصادفات جاده ای و بیماری های قلبی عروقی، بهبود کیفیت مراقبت های بهداشتی برای زنان در طول دوران بارداری و زایمان، توسعه فناوری های مربوط به کاهش پیرازایشی^۸ و کاهش نتایج نامطلوب حاملگی و زایمان، ارائه کمک های هدفمند به خانواده های دارای فرزند، فراهم آوردن شرایط مناسب برای به سرپرستی گرفتن کودکان بدون والدین و حمایت روان شناختی، آموزشی، پزشکی، اجتماعی و حمایت مادی از خانواده های جایگزین.

مرحله دوم از ۲۰۱۱ تا ۲۰۱۵

مرحله دوم در سال های ۲۰۱۱ تا ۲۰۱۵ به منظور تثبیت جمعیتی با افزایش سطح سلامتی و ایجاد بستری برای زندگی راحت در نظر گرفته شده بود. در این مرحله انتظار می رفت

^۸ مرگ پیرازایشی به مرگ جنین یا نوزاد گفته می شود و پایه محاسبه میزان مرگ و میر هنگام تولد است.

که جمعیت در سطح ۱۴۲ - ۱۴۳ میلیون نفر به تثبیت برسد و سن امید به زندگی تا ۷۰ سالگی افزایش یابد. همچنین یکی از برنامه‌های اصلی در این دوره زمانی، کاهش میزان خروج نیروهای متخصص مجرب و همچنین ساکنان دائمی روسیه بود به‌گونه‌ای که مجموع این عدد سالانه کمتر از ۲۰۰ هزار نفر باشد. به این منظور، اقدامات مختلفی به‌ویژه برای حفظ نیروهای متخصص نیز انجام گرفته است.

اما در پایان این دوره بر اساس اسناد منتشر شده در سایت رسمی دولت، باروری در سال ۲۰۱۶ نسبت به سال ۲۰۱۵ حدود (۲،۳٪) کاهش یافت؛ اگرچه جمعیت کل کاهش نیافت. علت آن نیز کاهش زنان در سن ۲۰ تا ۲۹ سال بود که بیش از ۶۰ درصد زایمان‌ها توسط آنها صورت می‌گرفت. به همین دلیل سال ۲۰۱۶ بودجه اختصاصی برای ۵۳ بخش فدرالی که مشکل جمعیتی نامطلوب داشتند افزایش یافت. به‌عنوان نمونه، مبلغ پرداختی تحت عنوان «حقوق مادری» که به‌صورت ماهیانه پرداخت می‌شد به ۹۸۲۴ روبل در جمهوری خاکاسیا و باشقیرستان و ۲۰۸۴۹ روبل در منطقه خودمختار نتسکی افزایش یافت.

مرحله سوم از سال ۲۰۱۶ - ۲۰۲۵

در آغاز این دوره، اولاً وضعیت موفقیت و عدم موفقیت این پروژه در دو دوره قبل بررسی شد. در نتیجه مطالعاتی که پیش‌تر انجام شده بود، به این نتیجه رسیدند که یکی از بحرانی‌ترین مشکلات موجود در مرحله سوم، کاهش تعداد زنان در سن باروری است. به همین دلیل باید زنان را تشویق و تحریک به زایش فرزند دوم، سوم و بیشتر نمایند. برای جایگزینی کاهش طبیعی جمعیت، برنامه مهاجرپذیری جمعیت در سن کار به‌صورت دائمی در فدراسیون روسیه جزو برنامه‌های در حال اجرای این کشور است.

طبق زمان‌بندی، در این مرحله تلاش می‌شود از طریق افزایش تدریجی جذب مهاجرین جایگزین، جمعیت به ۱۴۵ میلیون نفر افزایش پیدا کند و سن امید به زندگی تا ۷۵ سال افزایش یابد. همچنان‌که در مقایسه با سال ۲۰۰۶ میزان باروری ۱/۵ درصد افزایش داشته و میزان مرگ و میر نیز ۱/۶ درصد کاهش داشته است، علاوه بر این، پذیرش سالانه ۳۰۰ هزار مهاجر نیز در دستور کار قرار دارد. در آغاز سال ۲۰۱۷ جمعیت روسیه ۱۴۶،۸۰۴،۳۷۲ نفر اعلام شده است.

تمامی هزینه‌های مربوط به این پروژه از بودجه فدرال، بودجه‌های شهری، بودجه‌های موضوعی فدراسیون روسیه، بودجه‌های ادارات شهرداری و ... تأمین می‌شود.

اقدامات حمایتی و سیاست‌های تکمیلی سیاست‌های افزایش جمعیت

با توجه به چالش‌های پیش روی جامعه روسیه و توسعه اجتماعی، اقتصادی، هم‌زمان با اجرای سیاست‌های جمعیتی، برخی اقدامات نیز به صورت موازی برای تقویت مجموعه این سیاست‌ها از جمله «مفهوم دولتی خانواده» تا بازه زمانی ۲۰۲۵ آغاز شده است. در این طرح تلاش می‌شود ضمن تشویق به داشتن خانواده مطلوب، از چنین خانواده‌هایی، حمایت نیز به عمل آمده و همان‌گونه که پیش‌تر نیز به آن اشاره شد، به‌عنوان نمونه، برخی حمایت‌های مادی با تولد فرزندان در چنین خانواده‌هایی صورت پذیرد. همچنین از اهداف این طرح، افزایش توان مالی و اقتصادی خانواده‌ها، کاهش میزان طلاق، افزایش اوقات فراغت در خانواده‌ها، کاهش تعداد والدین بیکار و همچنین کاهش تعداد والدین زیر تحصیلات سوم ابتدایی می‌باشد. در حال حاضر سالانه بیش از ۵۰۰ برنامه بازآموزی زنان و خانواده و حدود ۳۰۰ برنامه آموزش مداوم مادران از زمان تولد فرزند تا سه سالگی کودک در حال اجرا هستند.

از سوی دیگر، اجرای سیاست افزایش جمعیت به صورت منطقه‌ای از برنامه‌ها و اهداف مختلفی برخوردار است. به عبارتی برخی از مناطق و شهرها هستند که از جمعیت مناسبی برخوردار هستند، مانند نواحی اروپایی و غربی روسیه یا منطقه قفقاز، اما بخش شرق و شرق دور این کشور علی‌رغم دارا بودن منابع طبیعی و معدنی غنی با مشکل جمعیت و عدم توازن جمعیتی روبرو هستند. به‌ویژه جمعیت در سن کار آن، از زمان اتحاد شوروی تاکنون رو به کاهش است. به همین دلیل، تمرکز بر افزایش جمعیت در این نواحی یکی از اولویت‌های فدراسیون روسیه است و این تصمیم از طریق وزارت کار و دولت روسیه تصویب و اکنون اجرا می‌شود.

شکل ۴- تراکم جمعیتی در نواحل مختلف فدراسیون روسیه

در راستای تکمیل سیاست‌های جمعیتی، مبحث مهاجرپذیری به عنوان یکی از اصول اساسی در حال اجرا است. در گزارش منتشر شده در مرکز مطالعاتی «سولاشکین»^۹، تعداد جمعیت اقوام روس رو به کاهش است، اما این آمار توسط مهاجرین جبران می‌شود. به همین منظور هر زن خارجی که به صورت ازدواج قانونی و یا غیرقانونی از یک شهروند روسیه باردار شود و فرزند به دنیا آورد، شهروندی روسیه را کسب نموده و می‌تواند از خدمات دولتی برخوردار شود.

بنابراین، مجموع طرح‌ها و اقداماتی که در چارچوب سیاست‌های جمعیتی روسیه انجام می‌گیرد شامل سه بخش «سیاست‌های جمعیتی و خانواده»، «سیاست‌های مهاجرتی» و «توسعه شرق دور و ناحیه بایکال» است و وزارتخانه‌های، بهداشت و درمان، کار و حمایت اجتماعی، آموزش و پرورش و وزارت توسعه شرق دور و همچنین اداره مهاجرت، از ابتدای طراحی طرح تا نظارت بر روند اجرای آن حضور داشتند.

جذب هدفمند مهاجرین

در مطالعه پیرامون آزمون و خطاها در روسیه به منظور طراحی سیاست‌های افزایش جمعیت، یک نکته قابل توجه نهفته است: اینکه روس‌ها به این مهم دست یافته‌اند که بدون

^۹ <http://rusrand.ru/analytcs/demograficheskaya-situaciya-v-rossii--۲۰۱۶/>

شک مهم‌ترین عامل توسعه جمعیت‌شناختی کشور باید در مدیریت سیاست مهاجرت با در نظر داشتن برخی معیارها باشد. یکی از مهم‌ترین معیارها، در نظر داشتن استاندارد در تعداد پذیرش جمعیت مهاجر است، چراکه هجوم جمعیت مهاجر باعث غلبه آنها بر تعداد جمعیت بومی یک کشور می‌شود و ممکن است که شمار متولدین خونی و بومی در کشور را تهدید نماید. همچنین سیاست مهاجرپذیری دولت باید به گونه‌ای تدوین شود که تنها مهاجرانی که به منظور توسعه اقتصادی و اجتماعی خود برای ورود به روسیه نیاز به مهاجرت دارند، به خاک این کشور به عنوان مهاجر قانونی وارد شوند. در این راستا، اخیراً سیستم سازمان یافته‌ای برای انتخاب مهاجران از کشورهای خارجی ایجاد شده است و مهاجران تنها در صورت برآورده شدن شرایط و الزامات سخت‌گیرانه، مجاز به دریافت اقامت هستند. همچنین، پذیرش مهاجران باید حجم و جهت‌هایی داشته باشد که خطر بالقوه ظهور جوامع همجوار قومی و توسعه تنش‌های میان‌نژادی را از بین ببرد. البته در رأس تمامی این سیاست‌ها، برنامه بازگشت روس‌های مهاجرت‌کرده به‌عنوان یک روش مؤثر و جداگانه از سیاست مهاجرپذیری قرار دارد و برنامه‌هایی جدی را برای این مهم در نظر گرفته‌اند.

بودجه تخصیصی

بودجه تخصیص یافته به برنامه «حقوق مادری» طی سال‌های مختلف، مطابق با جدول زیر بوده است:

بودجه تخصیصی به برنامه «حقوق مادری» از آغاز تاکنون			
درصد تورم سال قبل	درصد افزایش بودجه سالانه	بودجه سالانه (میلیارد روبل)	
		۲۵۰,۰۰۰	۲۰۰۷
۱۱/۸۷	۱۰/۵	۲۷۶,۲۵۰	۲۰۰۸
۱۳/۲۸	۱۳	۳۱۲,۱۶۹	۲۰۰۹
۸/۸۰	۱۰	۳۴۳,۳۷۸	۲۰۱۰
۸/۷۸	۶/۵	۳۶۵,۶۹۸	۲۰۱۱
۶/۱۰	۶	۳۸۷,۶۴۰	۲۰۱۲
۶/۵۸	۵/۵	۴۰۸,۹۶۰	۲۰۱۳
۶/۴۵	۵	۴۲۹,۴۰۸	۲۰۱۴
۱۱/۳۶	۵/۵	۴۵۳,۰۲۶	۲۰۱۵
۱۲/۹۱	۰	۴۵۳,۰۲۶	۲۰۱۶
۵/۳۸	۰	۴۵۳,۰۲۶	۲۰۱۷

فصل سوم - سیاست‌های حمایتی برای افزایش جمعیت در روسیه

کارشناسان روس، افزون بر تأکید بر اهمیت رشد جمعیت از منظر روان شناختی، به این مقوله از دیدگاه اقتصاد و جامعه‌شناختی نیز می‌نگرند و بر این باورند که خانواده‌های بزرگ، موتور محرکه اقتصاد کشور در رقابت‌های فشرده جهانی هستند. جامعه‌شناسان روس می‌گویند در خانواده‌های پرجمعیت، کودکان می‌آموزند چگونه باید از هم مراقبت کرده و این مسئولیت را جزو وظایف خود قبول می‌کنند که بر این اساس در آینده تعهدها و مسئولیت‌های مختلف اجتماعی را متقبل می‌شوند و متکی به نهادینه‌شدن مشارکت مسئولانه و دارای بهره‌دهی در نوجوانی و جوانی، وارد بازار کار و مسئولیت‌پذیری می‌شود.

حمایت از خانواده (حمایت از ازدواج، کاهش سن ازدواج، کاهش طلاق و ...)

وضعیت ازدواج و طلاق

طبق داده‌های آژانس دولتی فدرال، آمار ازدواج از ماه ژانویه تا ماه می سال ۲۰۱۷ در مقایسه با همین بازه زمانی در سال گذشته ۸/۵ درصد افزایش داشته است. تعداد ازدواج‌های ثبت شده در روسیه در این بازه زمانی از ۲۷۵/۴ هزار ازدواج به ۲۹۸/۹ هزار افزایش یافته است، که این میزان رشدی معادل ۸/۵ درصد است؛ این در حالی است که شمار طلاق‌ها تغییر چندانی نداشته است. تعداد طلاق‌های ثبت شده در این بازه زمانی از ۲۴۶/۶ هزار به ۲۴۷/۷ هزار تغییر داشته است.

از نقطه نظر جامعه‌شناسان عواملی باعث روند رشد ازدواج در جامعه شده است که از جمله می‌توان به موضوع حمایت‌های اقتصادی اشاره کرد. امکان گرفتن وام و همچنین دریافت کمک هزینه تحت عنوان کمک هزینه مادری تا پایان سال ۲۰۱۸ جوان‌ها را بیشتر به ازدواج ترغیب می‌کند.^{۱۰}

نقش خانواده در فرهنگ روسیه

روسیه با آنکه کشوری اروپایی است ولی تأثیرپذیری آن از شرق به‌ویژه در زمینه فرهنگی و اجتماعی را نمی‌توان انکار کرد، چه آنکه از دیرباز آموزه‌های اجتماعی و فرهنگی روسیه در

^{۱۰} <https://www.pnp.ru/social/v-rossii-stali-chashhe-zhenitsya.html>

تعامل نزدیک با شرق بوده است و اساساً در تعاملات سیاسی نیز همواره ترجیح می‌داده تعاملاتش با شرق را حفظ کند. موضوع خانواده در روسیه از موضوعاتی است که تأثیرپذیری بیشتری از شرق داشته است.

اگر چه در سال‌های اخیر و به موازات انتقال از نظام اقتصاد سوسیالیستی به نظام اقتصاد بازار آزاد، رهنمودهای اخلاقی در جامعه، سبک زندگی و... تغییر کرده است، اما تنها ارزشی که با وجود تمام این مشکلات همچنان پایدار مانده، خانواده است. برای یک روس، خانواده همیشه نقطه اتکا در جامعه بوده است و کانون خانواده به دلیل پایداری در برابر تأثیرپذیری از آموزه‌های غربی و حفظ سنت‌های دیرین، کمتر در مسیر تغییرات ناشی از لجام‌گسیختگی بنیادین قرار گرفته است، با وجود این، رگه‌هایی از آنچه امروز «بحران خانواده» نامیده می‌شود، در این کشور پدید آمده است.

ترویج آموزه‌های شرقی

اگرچه اکنون تمایل والدین به فرزنددار شدن در مقایسه با دهه نود میلادی که بحران اقتصادی روسیه از تمایل آنان به فرزنددار شدن کاسته بود، بیشتر شده، ولی نگرانی دولت همچنان باقی است، چه آنکه هزینه‌های روزمره زندگی و گرانی روسیه، که با تحریم‌های اخیر (از سال ۲۰۱۴) غرب علیه روسیه پس از الحاق کریمه به روسیه تشدید شده، ممکن است این تمایل را بازستاند و بحران جمعیتی همچنان لاینحل باقی بماند. از این رو ترویج آموزه‌های شرقی به عنوان راهکاری جدی در تمایل به حفظ کانون خانواده و افزایش زاد و ولد، اتخاذ شده است و اکنون در روسیه در جهت تشویق به تشکیل خانواده، حفظ خانواده‌های موجود، و افزایش تمایل به فرزنددار شدن، تبلیغات وسیعی صورت می‌پذیرد.

حمایت از فرزنددار شدن و افزایش تعداد فرزندان^{۱۱}

خدمات رایگان و فوری درمانی در دوران بارداری

در روسیه، تمامی خدمات پزشکی و درمانی برای عموم مردم در کلینیک‌های محلی (دولتی) به صورت رایگان ارائه می‌شود و چنانچه کسی بخواهد با پرداخت هزینه بیشتر از خدمات بیشتر و راحت‌تری برخوردار شود می‌تواند از کلینیک‌های خصوصی استفاده نماید. در این میان، بسیاری از خدمات برای زنان باردار به صورت خارج از نوبت و یا در کلینیک‌های ویژه ارائه

^{۱۱} رجوع شود به قانون «حقوق مادری» (پیوست ۲).

می شود. علاوه بر آن، بانوان باردار از آغاز دوره بارداری تحت نظر پزشک محلی قرار گرفته و تمامی معاینات مربوط به صورت دوره ای صورت می گیرد.

زایمان نیز به صورت رایگان انجام می شود و حتی در صورتی که مادری بنا به تشخیص پزشک، نیاز به عمل رستم زاد (سزارین) داشته باشد، در این صورت نیز مشمول خدمات رایگان دولتی می شود. همچنین هرگونه مراجعه به بیمارستان به صورت اورژانسی تا آخرین روز درمان نیز به صورت کاملاً رایگان است.

برنامه های فرهنگی - اجتماعی

سال ۲۰۰۸ م به عنوان «سال خانواده» نام گرفت و تمام دستگاه های دولتی موظف شدند تا برنامه های تشویقی خود را برای افزایش جمعیت و جلوگیری از بحران کاهش جمعیت عرضه کنند. رئیس جمهور روسیه برای ترغیب به فرزندآوری هر چه بیشتر، برنامه های تشویقی مختلفی را مانند میزبانی شخصی از خانواده های پر فرزند از جمله در کاخ کرملین برگزار می کند که در فرصت های زیادی اجرا می شود و اخبار و تصاویر آن هم بازتاب فراوانی در رسانه ها دارد.

کارشناسان مسائل جمعیت شناسی روسیه معتقدند که تعداد فرزندان در خانواده قبل از هر چیز به طرز تفکر پدر و مادر بستگی دارد و عامل اصلی در رشد جمعیت خواسته و تمایل پدر و مادر به داشتن فرزند است. این تفکر در دوران کودکی و به کمک رسانه های جمعی شکل می گیرد. زیرا در این فضا کودک با موضوع خانواده و اطرافیان آشنا می شود. اگر شخص دوست داشته باشد که خانواده آینده اش بزرگ باشد، بعدها و به هنگام تشکیل خانواده این کار را انجام می دهد.

طرح مکمل جریمه مالیاتی کم فرزندها

همزمان با اجرای تشویق های افزایش جمعیتی، برنامه ریزان این حوزه در حال بررسی طرح جریمه مالیاتی برای خانواده هایی هستند که فرزند نداشتن یا کم فرزندی را انتخاب می کنند. براساس طرح، «انستیتو جمعیت شناسی، مهاجرت و توسعه منطقه ای روسیه»، پیشنهادهای جدیدی به رئیس جمهور این کشور ارائه نموده است تا مراحل بعدی آن مشخص شود. در صورت تصویب و اجرای این برنامه، از خانواده های بدون فرزند و دارای یک فرزند مالیات ویژه گرفته می شود.

یوری کروپنوف، رئیس انستیتو جمعیت‌شناسی، مهاجرت و توسعه منطقه‌ای روسیه، در توجیه این طرح اعلام کرده که هدف از تنظیم پیشنهادها، تشویق خانواده‌ها به داشتن فرزند بیشتر است و حتی در این چارچوب، فرزندآوری و پرورش آنها برای تأمین آینده کشور جزو سابقه کاری افراد محسوب می‌شود. همچنین به خانواده‌هایی که با برنامه افزایش جمعیت و تولد نوزادان بیشتر همکاری کنند، زمین رایگان با امتیاز و خدمات ویژه مانند آب و برق اهدا خواهد شد.

طرح‌های ابتکاری متناسب با عرف مناطق روسیه

در بعضی مناطق روسیه، متناسب با عرف همان مناطق طرح‌هایی را برای تحکیم بنیان خانواده یا افزایش میزان زاد و ولد به اجرا در می‌آورند. به‌عنوان نمونه طرح احیای خانواده‌های از هم پاشیده در جمهوری مسلمان‌نشین چچن. در این طرح با خانواده‌هایی که با طلاق از هم گسسته بودند، مجموعه جلسات توضیحی و روشنگری صورت گرفته و در رابطه با مسئولیت مهم والدین در تربیت فرزندان و همچنین حفظ بنیاد خانواده توضیحاتی ارائه می‌شود. اساس کار مجریان این طرح متقاعد نمودن این خانواده‌ها و حل و فصل مشکلات آنها در جهت امر رجوع است.

در اینستاگرام غدیروف، رئیس‌جمهور چچن آمده است: "در مدت کوتاهی، نمایندگان اداره‌ی دینی مسلمانان، مسئولین شهرداری و دولت جمهوری چچن و همچنین ارگان‌های محلی با ۱۹۷۰ خانواده که به دلایل مختلف از هم جدا شده یا طلاق گرفته‌اند، دیدار نموده و به بحث و بررسی مشکلات آنان پرداختند. در نتیجه این پروژه‌ی سنگین، ۲۴۰ خانواده تصمیم به رجوع گرفتند."^{۱۲}

حمایت‌های پس از فرزنددار شدن (بهداشتی، اقتصادی و ...)

خدمات رایگان پس از تولد نوزاد

پس از زایمان طبیعی، مادر و فرزند ۳ شبانه‌روز در بیمارستان نگهداری می‌شوند و اگر وضع حمل به‌صورت رستم‌زاد (سزارین) باشد، مادر و کودک باید یک هفته در بیمارستان تحت

^{۱۲} <https://onkavkaz.com/novosti/۲۸۳۱-v-chechne-chinovniki-i-muftijat-ugovorili-vossoedinitsja-۲۴۰-raspavshijsja-semei.html/>

نظارت کادر درمانی قرار گیرند. ترخیص زودتر از این مدت زمان به هیچ وجه امکان ندارد و البته در مراکز دولتی تمام این خدمات رایگان است.

پس از ترخیص از بیمارستان، برخی مایحتاج کودک و مادر مانند لبنیات غنی شده (برای مادر و کودک)، شیرخشک، پوره های سبزیجات، میوه و گوشت، آبمیوه کودکان و برخی ویتامین های ضروری به صورت ماهیانه و رایگان، با توجه به سن نوزاد در اختیار والدین قرار می گیرد. در حال حاضر، تنها از یک برند روسی تولید غذای کودک، به نام «آگوشا»، می توان موارد مذکور را تهیه کرد.

همزمان با اجرای برنامه حقوق مادری، دولت روسیه با اجرای یک طرح ملی دیگر، مهد کودک ها و درمانگاه های تخصصی کودکان را در مناطق مختلف بویژه مناطق روستایی راه اندازی کرده است تا شانس سلامت و ادامه حیات برای فرزندان تازه متولد شده افزایش یابد. نظام بهداشتی و درمانی روسیه نیز با هدف پیشبرد سیاست افزایش جمعیت، برای بارداری سالم و بی خطر، تولد ایمن، مراقبت از مادر و فرزند پس از تولد و حفاظت از سلامت کودکان بسیج شده است. نظام بهداشت و درمان کودکان در سال های اخیر پیشرفت زیادی داشته است و امروز بودجه کافی برای جلوگیری از مرگ و میر در دوران جنینی موسوم به (پری ناتال) اختصاص داده می شود و بیمارستان های کودکان تجهیزات بیشتری دارند و پزشکان تمام تلاش خود را برای نجات نوزادان نارس و کم وزن بکار می بندند.

نوزاد باید تحت مراقبت پزشک مخصوص در کلینیک محلی قرار گیرد و چنانچه به هر دلیلی امکان مراجعه به پزشک برای انجام معاینات دوره ای یا ضروری وجود نداشته باشد، خدمات به صورت رایگان در منزل نوزاد ارائه می شود. بخشی از این خدمات تا یک سالگی و برخی دیگر نیز تا سه سالگی کودک ادامه می یابد و نهادهای تصمیم گیرنده در این زمینه، تعیین کننده نوع و میزان خدمات هستند. البته این خدمات در مناطق مختلف فدراسیون روسیه متفاوت بوده و توسط دولت محلی تعیین می شوند.

حمایت های مالی پس از تولد نوزاد

چنانچه خانواده ای با ارائه اسناد لازم، به عنوان قشر کم درآمد در نظر گرفته شود، پس از زایمان، مبلغ ۶۰ هزار روبل (معادل حدود ۴ میلیون تومان در زمان تهیه گزارش) از سوی دولت برای تهیه ضروریات زندگی نوزاد مانند کالسکه و ... به مادر پرداخت می شود. در چارچوب اجرای

این برنامه برای فرزند اول ارائه خدمات پزشکی رایگان در دوران بارداری مادر و زایمان تا یک سال پس از تولد و پرداخت کمک هزینه ماهانه ۸۰ دلار در سه سال نخست زندگی کودک در نظر گرفته شده است.

بر اساس قانون «حقوق مادری»، پاداش نقدی برای تولد فرزند دوم از ۴۵۳ هزار روبل (معادل هفت هزار دلار) است. این مبلغ برای تأمین نیازهای مربوط به کودک در اختیار والدین قرار داده می‌شود.^{۱۳}

بیشترین جایزه مربوط به تولد فرزند سوم است که افزون بر پرداخت حدود هشت هزار دلار کمک مالی، یک قطعه زمین به مساحت ۶۰۰ تا ۱۰۰۰ متر مربع به خانواده اهدا می‌شود. البته خانواده‌ها می‌توانند جوایز مالی را برای بازپرداخت وام مسکن و هزینه تحصیل فرزندان دیگر در مدارس خصوصی و موسسات آموزش عالی صرف کنند.

قوانین تابعیتی نوزادان

در فدراسیون روسیه، در صورت لزوم شناسنامه کودک به نام مادر صادر می‌شود و حق سرپرستی کودک نیز با مادر است. هر زن خارجی که به صورت ازدواج قانونی و یا غیر قانونی از یک شهروند روسیه باردار شود و فرزند به دنیا آورد، شهروندی روسیه را کسب نموده و می‌تواند از خدمات دولتی برخوردار شود.

حمایت از کودکان بی‌سرپرست

هر فرد مقیم روسیه، در صورت دارا بودن شرایط می‌تواند سرپرستی تعدادی کودک بی‌سرپرست را برعهده بگیرد و در قبال این کار از دولت کمک‌های مالی و غیرمالی دریافت کند.

---

^{۱۳} <http://pro-materinskiy-kapital.ru/v-2017-godu/>

منابع:

- ۱- Концепция демографической политики Российской Федерации на период до ۲۰۲۵ года, demoscope.ru/weekly/znani/konceptsiya/konceptsiya25.html
- ۲- Население России: численность, динамика, статистика, [.statdata.ru/russia](http://statdata.ru/russia)
- ۳- Демография России, ruxpert.ru
- ۴- Демографическая политика в современной России: институциональные направления совершенствования, e-notabene.ru/pr/article_21.html
- ۵- Демография//gks.ru/wps/wcm/connect/rosstat_main/rosstat/ru/statistics/population/demography/
- ۶- Концепция государственной семейной политики в Российской Федерации на период до ۲۰۲۵ года, <https://rg.ru/2014/08/29/semya-site-dok.html>
- ۷- Об утверждении Концепции демографической политики Дальнего Востока//<http://government.ru/docs/28228/>
- ۸- Демографическая и семейная политика//government.ru/govworks/4/events/
- ۹- политика: некоторые важные результаты и показатели ۲۰۱۵ года//
<http://government.ru/info/22696/>
- ۱۰- Об основных демографических показателях//
<http://government.ru/orders/selection/40624835/>
- ۱۱- <http://www.pfrf.ru/en/>
- ۱۲- http://www.pfrf.ru/en/press_center/~2017/07/20/140305